

nas–Utena susikirtimo ir 28 m į Š nuo 2002 m. tirtu spėjamo pilkapiro 8 (24). Šio pilkapiro sampilas buvo žalojamas miško kvartalinės linijos (RPR jo dalis) bei priešgaisrinio arimo, esančio prie keliuko, vedančio į Ažušilės k. (Š–ŠV jo dalis). Pilkapiro sampilo būta žemo kūgio formos, apie 0,4–0,6 m aukščio ir 9 m skersmens. Prieš tyrimus nei griovių, nei pailgų duobių prie pilkapiro nebuvo matyti.

Ištyrus pilkapį paaiškėjo, kad jo sampilas buvo žemo pusrutulio formos, nuolaidesine ŠR dalimi. Sampilas tesiekė 30–40 cm aukštį, o skersmuo – apie 6–8 m. Pagrindo sluoksnio storis svyravo nuo 8 iki 28 cm, jį sudarė degėsingas su angliukų priemaiša, tamsiai pilkos spalvos smėlis.

Sampilo pakraščiuose, apie 30 cm gylyje (skaičiuojant nuo sampilo viršaus), R ir V pusėse, išryškėjo jį juosusių dviejų griovių užapvalintais galais kontūrai. Griovius Š pusėje skyrė apie 1 m, o P – 2,5 m tarpas („praėjė-

mai“). Atlikus griovių skerspjūvius paaiškėjo, kad jų dugnai užapvalinti, gylis siekia 60–75 cm, skaičiuojant nuo sampilo viršaus, plotis – 0,7–1,1 m. Griovių užpildą sudarė tamsiai pilkos spalvos smėlis, apatinėje dalyje – su smulkių degėsiukų pėdsakais.

Pilkapyje 10 (5) kapų taip pat nerasta.

Remiantis ištirtų pilkapių konstrukcija, juos reikėtų datuoti VIII–X a. ir priskirti Rytų Lietuvos pilkapių kultūrai.

KURKLIŲ ŠILAS BARROW CEMETERY

In 2003 the archaeological explorations started in 1998 were continued in the barrow cemetery of Kurklių Šilas (Anykščiai district). In 2003 the north-western part of barrow cemetery was explored. Two barrows were excavated (total area of 208 m²). Neither graves nor other findings were unearthed. Basing on configuration of the barrows, they should be dated from the 8th–9th century and attributed to the Eastern Lithuanian Barrow culture.

PAKALNIŠKIŲ PILKAPYNAS II*

Bronius DAKANIS, Zenonas BAUBONIS

Į vietinės reikšmės archeologijos paminklų sąrašą (AV 223) buvo įrašytas Pakalniškių senkapis II, vad. Prancūzkapiais, esantis Neries kairiajame krante, netoli kelio Paneriai–Pakalniškiai (Kaišiadorių r., Paparčių sen.).

Senkapį 1971 m. žvalgė II ir palaikė jį Totorkapiais, o 1977 m. – MMT bei ekspedicija kartografinėje medžiagoje jį pavadino ne Prancūzkapiais, bet taip pat Totorkapiais (tačiau ekspedicijos ataskaitoje senkapis vadinamas Prancūzkapiais ir Totorkapiais), nurodoma, kad

juose rasdavo žmonių kaulų ir kažkokių radinių. Siūlyta senkapį patyrinėti, nes gal tai esančios sunaikinto pilkapyno liekanos.

1983 m. MMT ir VICHAGI organizuota kompleksinė ekspedicija spėjo, jog į archeologijos paminklų sąrašą įrašytas senkapis gali būti laidojimo vietos tąsa po Pakalniškių pilkapyno (A294P) ir kad tas pats pilkapių pavadinimas (Prancūzkapiai) suteiktas ir senkapiui. Juoba kad į VDKM yra patekęs žiedas pastorinta priekine dalimi, galintis būti iš vė-

* – 2002 m. tyrinėjimai.

lesnių kapų. Vietiniai gyventojai teigė, jog Prancūzkapiais vadina pilkapius, o senkapio Totorkapiais nevadina (Totorių kapai yra kitas objektas).

1993 m. KPC ekspedicijai vietinis gyventojas S. Čiulada, gyvenantis šalia spėjamo senkapio, nurodė, kad „prie Smetonos čia buvo radę žiedą nesuvirintą, varinį, kurį atidavė Kaunan“ (matyt, tai tas pats, kuris nurodomas literatūroje), o jis pats radęs kirvelį.

VAK 1935 m. sudarytose anketose ir schemoje aiškiai išskiriami ir lokalizuojami senkapiai (schemoje – „senkapis“), vadinami Kapinėmis, pilkapiai, vadinami Prancūzkapiais, ir dar vieni senkapiai, vadinami Totorkapiais. Prancūzkapiai (pilkapynas) priskiriami Panerių (Panorų) kaimui (tik skliaustuose Pakalniškių), Kapinės (tirtas spėjamas kapinynas) – Pakalniškių ir Totorkapiai – irgi Pakalniškių (tik skliausteliuose – Panorų). Kapinėse (spėtame kapinyne), anot senų žmonių pasakojimų, rusų sumušti prancūzai traukėsi atgal, gyvendavo miškuose, nuo šalčių daug sušalo ir vietoje buvę palaidoti. Čia „randama daug kaulų, buvo rasta kariškas durtuvas“ (1927 ar 1928 m. D. Kinderevičius rado „durtuvą“, o A. Čiulada, ieškodamas šeško, 1 m gylyje – žmogaus griaučius). Beje, aprašant pilkapius, vadinamus Prancūzkapiais, užsimenama, jog „seni žmonės pasakoja, kad tie pilkapiai bendrai yra su Totorkapiais, atskirai kitų pilkapių nesiranda“, taip pat pasakojama, „kad palaidoti grįžę iš Rusijos prancūzai“. Taigi tiek spėjamo Pakalniškių kapinyno, tiek pilkapyno vadinimas Totorkapiais ar Prancūzkapiais turi pagrindo, nors Totorių kapai nuo Pakalniškių pilkapyno yra beveik už pusės kilometro. Ten, griovos dešinėje pakrantėje, MMT 1983 m. ekspedicija aptiko paviršinį kultūrinį sluoksnį su įvairia keramika (Paneriuose (Panoruo-

se) apie 1500 m. įkurdinti totoriai, jau 1567 m. minimas dvaras, o 1669 m. Trakų vėliavininkas Dovydas Murza Baranovskis testamentu paliko pinigų mečetei, kurios pašonėje ir buvo totorių kapinės).

KPC, vadovaudamasis archeologinių vietų tyrimų, inventorizavimo ir apskaitos dokumentų rengimo programomis, 2002 m. vykdė Pakalniškių spėjamo kapinyno žvalgomuosius archeologijos tyrimus (tyrimų vadovas – Z. Baubonis).

Tyrimai vykdyti spėjamo R kapinyno dalyje, kur yra 30 m ilgio ta pačia kryptimi, 25 m pločio ir apie 1 m aukščio pakiluma, o jos viršuje išryškėja 18–20 m ilgio, 11 m pločio ir 0,4 m aukščio kalvelė. Perkasą, kuri R–V kryptimi 5 m ilgio ir 2 m pločio, tirta tos kalvelės PR dalyje, 9 m į V nuo lauko keliuko iš Paparčių į buvusias fermas vidurio ir 19,7 m į Š–ŠV (336°) nuo to keliuko V pakraščio ir miško ribos.

Perkasos V galas, esantis arčiau kalvelės viršaus, buvo 24 cm (P šone) – 27 cm (Š šone) aukštesnis už R. Perkasos viršutinis miškožemio su įvairių augalų šaknimis sluoksnis buvo 4–16 cm storio. Po juo iki 14–32 cm gylio ėjo anksčiau pustyto rusvo smėlio sluoksnis, kuris tiriamo ploto žemesniame R gale ir ŠR kampe perėjo į tamsiai pilką. Maždaug 14–20 cm (ploto aukštesniame V gale) – 24–30 cm (ties viduriu) gylyje atsidengė buvusio užpustyto žemės paviršiaus iki 18–26 cm storio tamsiai pilkas sluoksnis, kuris, kaip vėliau paaiškėjo, buvo pilkapio sampilo paviršius. Jis nuo perkasos V galo tolygiai plonėdamas ir per 35 cm žemėdamas tęsėsi iki pusės perkasos ilgio P jos šone ir beveik per visą – Š. Po užpustyto sampilo paviršiaus sluoksniu, 30–35 cm gylyje, atsidengė pilkapio sampilo maišyto pilkšvo iki 26 cm storio smėlio sluoksnis. Po juo per visą perkasos

plotą pasirodė tamsiai pilkas su pavieniais angliukais pilkapijo pagrindas (tiriant vietą kaip spėjama kapinyną, pradžioje manyta, kad tai smėliu užpustytas dar vienas buvęs žemės paviršius). 30–54 cm gylyje jis buvo 10–30 cm storio ir PR perkaso kampe ėjo gilyn, aiškiai pereidamas į pilkapijo griovį, kur 40–70 cm gylyje išryškėjo dar daugiau juodų degėsių. Tiriamo ploto PV kampe, 60–70 cm gylyje, tamsiai pilkame su pavieniais angliukais sluoksnyje, aptikus kelis degintinius kauliukus, paaiškėjo, kad plotas tikrai tiriamas dideliame pilkapyje. Pilkapijo pagrindas su pavieniais smulkiais angliukais ėjo gilyn iki 70 cm, o po juo prasidėjo įžemis – natūralus rusvas smėlis.

Įrodžius, kad tyrimų vieta yra pilkapis, buvo nuspręsta, jog tolesni pilkapijo tyrimai, tiriant tik jo dalį, netikslingi. Atlikus fiksaciją 64–82 cm gylyje, perkasa užpilta.

Minėtos pakilumos P pakraštyje, šalia tirtu pilkapijo PR krašto, žymi apie 10 m R–V kryptimi ilgio, 4,5 m pločio ir 0,3 m aukščio kalvelė – be abejo, kito pilkapijo liekanos. Kita, mažesnė, ta pačia kryptimi pailga, apie 7 m ilgio, 4 m pločio ir 0,4 m aukščio kalvelė yra už 4 m į V nuo pirmosios ir tiek pat į P nuo pilkapijo V galo. Tokių kalvelių-pilkapijų liekanų pušyne į V nuo tirtu pilkapijo yra

ir daugiau (čia yra ir viena didesnė, dydžiu panaši į tirtą pilkapijį, kalvelė). Dėl to visa pušyno dalis tarp keliuko į buvusias fermas iki jo V galo įtraukta į pilkapijo teritoriją. Nustatyta ir patvirtinta teritorija R–V kryptimi 170–220 m ilgio ir 60–90 m pločio. Tarp Pakalniškių pilkapijo ir naujojo pilkapijo II yra 110–170 m miško tarpas, kurį iš V ir R riboja keliukai, o iš P ir Š–ŠV – pamiškė. Čia miško žemės paviršius lygus, tik jo PR kampe, į V nuo Pakalniškių pilkapijo teritorijos PR dalyje esančios kalvos, yra dvi kalvelės, panašios į esančias antrajame pilkapyne, ir vienas apskritas, vos žymus kauburėlis – ploto ŠV pakraštyje. Ši miško dalis nustatyta abiejų Pakalniškių pilkapijų apsaugos nuo fizinio poveikio bendra zona. Čia irgi galėjo būti pilkapijų, kurie sunaikinti 1930–1931 m.

PAKALNIŠKIAI BARROW CEMETERY II

In 2002 KPC investigated the supposed site of the Pakalniškiai barrow cemetery (Kaišiadorys district). During the investigations it was established that barrows really are located in this place, but they were not further explored during this expedition.

PERŠAUKŠČIO (KASČIUKŲ) PILKAPYNAS

Vida KLIAUGAITĖ

2003 m. buvo tęsiami Peršaukščio (Kasčiukų) (Švenčionių r.) pilkapijo archeologiniai tyrimai. Tyrimai šiame pilkapyne, kuris labai nukentėjo dėl antžeminių ir požeminių komunikacijų įrengimo ir jų ruožų priežiūros, pradėti 2002 m., kai buvo ištir-

ta po 2 pilkapius dviejose pilkapijo grupėse. Trijuose iš tirtų pilkapijų kapų neaptikta, o ketvirtajame aptikti 3 kapai (2 degintiniai ir 1 griautinis) (žr. *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 63–66). 2003 m. buvo iš-tirti dar 3 pilkapijai.